

Затверджено
рішенням вченої ради навчально-
наукового центру гуманітарної освіти

протокол №_1_ від «18» вересня 2023 р.

Директор ННЦГО

_____ Колесник К.Е.
(підпис) (П.І.Б)

Рекомендовано
на засіданні кафедри
історії та мовознавства _____

протокол №_1_ від «14» вересня 2023 р.

Завідувач кафедри історії та мовознавства

_____ Близнюк Л.М.
(підпис) (П.І.Б)

СИЛАБУС З ДИСЦИПЛІНИ «ТЕОРЕТИЧНЕ МОВОЗНАВСТВО. СИСТЕМНИЙ УСТРІЙ МОВИ»

I семестр 2023-2024 навчального року

освітній рівень другий (магістр)

галузь знань 03 Гуманітарні науки

спеціальність 035Філологія

освітня програма: - Переклад та англійська мова і література (ПАМіЛ) -

Час та аудиторія проведення занять: Згідно з розкладом <http://rasp.kart.edu.ua/>

1. Команда викладачів:

Лектор та викладач, який проводить практичні заняття:
Близнюк Леся Миколаївна (кандидат філологічних наук, доцент)
Контакт: +38 (057) 730-19-79, e-mail: bluzniuk@kart.edu.ua

Години прийому та консультації: кожен понеділок з 12.40-14.00
Розміщення кафедри: місто Харків, майдан Фейєрбаха, 7, 3 корпус, 3 поверх, 323 аудиторія.
Веб сторінка курсу: http://do.kart.edu.ua/ Додаткові інформаційні матеріали: http://metod.kart.edu.ua

Харків – 2023

ВАЖЛИВІСТЬ ТА АКТУАЛЬНІСТЬ НАВЧАЛЬНОГО КУРСУ ДИСЦИПЛІНИ

Кожна мова є надбанням певного народу. У ній зафіксовано історичний досвід попередніх поколінь, неповторний менталітет етносу, його духовні надбання. Мова – важливий державотворчий чинник, засіб консолідації народу.

Мовознавство або лінгвістика (від лат. lingua – мова) – це наукова дисципліна, що займається дослідженням природи мови, її структури, функціонування та розвитку.

Предметом мовознавства є мова у всіх формах її прояву та існування.

Навчальний курс «Теоретичне мовознавство. Системний устрій мови» вивчає основні теоретичні проблеми загального мовознавства (концепції, їх порівняльну характеристику), систему основних понять мовознавства в різних парадигмах дослідження; основні етапи історії лінгвістичних вчень і персоналії найважливіших представників наукових напрямів в лінгвістиці).

Наші викладачі мають на меті допомогти студентам другого освітнього рівня (магістри) оволодіти науково-теоретичними основами сучасного мовознавства, а отже:

- розуміння місця мови в системі загальних знань про людину, поглиблення змісту лінгвістичних понять і термінів;
- систематизувати вже набуті знання про особливості функціонування одиниць різних рівнів мови в аспекті теоретичного осмислення і в типологічному розумінні;
- надати знання про характеристики мови в системі загальномовних властивостей знакових систем;
- сформулювати вміння інтерпретувати мовні явища з позицій їх онтологічних властивостей у взаємодії з немовними умовами (мова і суспільство, мова і мислення, мова і культура і ін.);
- навчити аналізувати мовні явища в системі змінюваних парадигм лінгвістичного знання;
- розробити готовність методологічного обґрунтування змін у поглядах на мову на різних етапах розвитку науки.

Курс спрямований на розвиток наступних компетентностей студентів:

1. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.
2. Здатність бути критичним і самокритичним, володіти культурою мислення.
3. Здатність учитися і оволодівати сучасними знаннями узагальнювати сприйняту інформацію, ставити цілі і обирати шляхи їх досягнення.
4. Здатність до пошуку, опрацювання та аналізу інформації з різних джерел.
5. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.
6. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

7. Здатність проведення досліджень на належному рівні.

ЧОМУ ВИ МАЄТЕ ОБРАТИ ЦЕЙ КУРС?

Курс навчальної дисципліни «Теоретичне мовознавство. Системний устрій мови» є завершальним у системі лінгвістичних дисциплін і носить підсумковий характер: він узагальнює попередньо вивчені лінгвістичні предмети і дає їм теоретичне обґрунтування, що підсумковує для студентів-магістрів набуті знання, формує цілковиту й остаточну картину уявлень про теоретичні та прикладні дослідження в галузі мовознавчих наук.

Крім того, вказаний курс сприяє формуванню вмій аналізувати традиційні та сучасні підходи до дослідження мовних явищ, давати загально-теоретичну інтерпретацію мовних явищ з позицій їх онтологічних властивостей, демонструвати професійну позицію в дискусійних питаннях лінгвістики, визначати і характеризувати загальномовного закономірності освіти і зміни одиниць мови, тобто ефективно підготувати майбутніх перекладачів-лінгвістів до безпосередньої професійної діяльності.

Наші викладачі будуть готові надати будь-яку допомогу з деяких найбільш складних аспектів курсу вказаною вище електронною поштою та особисто - у робочий час.

Огляд курсу

Опис дисципліни:

Кредитів ECTS -6

Курс «Теоретичне мовознавство. Системний устрій мови» викладається у (з жовтня до червня) і завершується екзаменом. Він складається з 30 годин лекцій та 30 годин практичних занять. Лекції та практичні заняття надаються щотижнево, раз на тиждень, згідно з розкладом занять.

На лекціях широко застосовуються активні методи залучення студентів: слайди, мульти-медійне супроводження тощо. Передбачено 2 модулі.

Ресурси курсу

Інформація про курс розміщена на сайті Університету, в розділі «Факультети» - «Навчально-науковий центр гуманітарної освіти», - кафедра історії та мовознавства: bliznnuk@kart.edu.ua, а також на сторінці курсу в [Мудл](#), включаючи навчальний план, лекційні матеріали, презентації, завдання та правила оцінювання курсу.

Додатковий матеріал та посилання на електронні ресурси доступні на сайті Університету у розділі «дистанційне навчання» поряд із питаннями, над якими необхідно поміркувати під час виконання самостійної роботи. Під час виконання самостійної роботи вам необхідно знати й вільно оперувати лексичним складом сучасної української літературної мови, лінгвістичною та спеціальною термінологією, психолінгвістичними, етнолінгвістичними та когнітивними методами дослідження, здійснювати дистрибутивний, компонентний і трансформаційний аналіз різних видів текстів, знати норми сучасної української літературної мови, визначати місце мовознавства в системі наук, його зв'язок з гуманітарними і природничими науками.

Приклади тем завдань для самостійної роботи доступні на слайдах відповідних презентацій. Ось деякі з них:

№ з/п	Назва теми (реферати та доповіді)
1	Мовознавство як наука. Система мовознавчих дисциплін.
2	Системність мови за твердженнями Гумбольдта і Соссюра.
3	Типи відношень між мовними одиницями
4	Породжуюча граматики Н. Хомського.
5	Фоносемантика та фонемотип.
6	Проблема прикметників, прислівників, прийменників та її вирішення в різних мовах.
7	Поняття словотворення; місце словотворення у мовній моделі.
8	Деривація та композиція (словоскладання).
9	Речення як максимальна синтаксична одиниця. Основні ознаки речення.
10	Ілокутивні типи висловлень
11	Суб'єкт, предикат: логічне і граматичне поняття.
12	Синтаксична редукція, її функції та типи. Еліпсис.
13	Співвідношення семантики з традиційними лінгвістичними дисциплінами.
14	Мова-мислення-свідомість-знання.
15	Особливості мовного знака (асиметричний дуалізм; багатофункціональність; креативність)

Теми курсу Лекції до I модуля:

Модуль 1

Змістовий модуль 1. Загальні наукові питання теоретичного мовознавства. Наукові визначення сучасних тенденцій мовознавчої науки. Суспільна природа, сутність, функції та будова мови. Проблема походження мови. Множинність мов. Знакова природа мови. Типологія мовних знаків. Мова і мислення. Роль мови у процесі пізнання. Співвідношення мови і мовлення. Системний характер мови. Співвідношення системних і несистемних явищ у мові. Теорія ізоморфізму й ієрархії рівнів мови.

Фонологічна система мови. Поняття фонем.

Граматична система мови. Морфологічний та синтаксичний рівні. Сучасні теорії речення.

Тема 1. Стисла історія мовознавства. Давній період, середньовіччя, XIX століття, сучасний стан лінгвістики. Видатні лінгвісти XX століття: І.А. Бодуен де Куртене, О.М. Пешковський, Ф. де Соссюр, Е. Сепір, Л.Блумфілд, Л. Єльмслев, Р. Якобсон, Н. Хомський.

Тема 2. Походження і розвиток мови. Знакова природа мови. Типологія знаків. Структура знака. Знаковість та одиниці мови.

Тема 3. Мова і мислення. Психофізіологічні основи мови і мислення. Роль мови у процесі пізнання.

Тема 4. Мова і мовлення. Сучасні уявлення про співвідношення мови і мовлення.

Тема 5. Структура мови. Системний характер мови. Парадигматичні, синтагматичні й ієрархічні відношення між мовними одиницями. Теорія ізоморфізму.

Тема 6. Фонологічна система мови. Передумови фонології. Фонологічні школи.

Тема 7. Граматична система мови. Граматичні категорії. Морфологічний рівень. Частини мови.

Тема 8. Синтаксичний рівень. Сучасні теорії речення. Семантичний і комунікативний синтаксис. Теорія глибинних структур. Поняття дискурсу.

Модуль 2

Змістовий модуль 2.

Лексико-семантична система мови. Семантика як лінгвістична одиниця. Становлення семантики як самостійного розділу мовознавства. Двоїстість предмета семантики: значення та зміст. Вузька концепція

семантики як науки про значення одиниць мови. Широка концепція семантики як науки, що вивчає зміст виражень мови. Місце семантики в граматиці (інтегральному описі мови). Співвідношення семантики з традиційними лінгвістичними дисциплінами: фонологією, морфологією, синтаксисом, лексикологією. Фоносемантика, граматична семантика, синтаксична семантика, лексична семантика. Семантичний рівень в багаторівневих моделях мови. Співвідношення лінгвістичної семантики з однойменними розділами інших наук – логічною семантикою, психосемантикою. Синтагматичні відношення. Епідигматичні відношення.

Проміжні рівні мови. Словотвірний проміжний рівень мови. Фразеологічний проміжний рівень мови. Три типи фразеологізмів.

Мова і суспільство. Суспільний характер мовної норми. Соціальний символізм. Соціолінгвістика.

Тема 9. Поняття лексико-семантичної системи мови. Співвідношення семантики з традиційними лінгвістичними дисциплінами. Парадигматичні, синтагматичні відношення.

Тема 10. Синтагматичні та епідигматичні відношення.

Тема 11. Проміжні рівні мови. Словотвірний проміжний рівень мови. Фразеологічний проміжний рівень мови.

Тема 12. Мова і суспільство. Суспільні функції мови. Властивості мовної норми.

Тема 13. Мова як символ соціальної солідарності. Соціальний символізм. Залежність стану мови від стану суспільства..

Тема 14. Мова як найважливіша етнічна ознака. Мова, нація та держава. Мова і культура.

Тема 15. Соціолінгвістика, її предмет, завдання і проблеми.
Інтерлінгвістика.

ІНФОРМАЦІЙНІ МАТЕРІАЛИ ДО КУРСУ
Основна література

- 1.Бацевич Ф. С. Нариси з комунікативної лінгвістики. — Львів, 2003.
- 2.Вихованець І. Р. Нариси з функціонального синтаксису української мови. — К., 1992.
- 3.Городенська К. Г., Кравченко М. В. Словотвірна структура слова. — К., 1981
4. Дорошенко С.І., Дудик П.С. Вступ до мовознавства. – К., 1974. – 215 с.
- 5.Загнітко А. П. Теоретична граматики української мови. Синтаксис. — Донецьк, 2001.
- 6.Карпенко Ю.О. Вступ до мовознавства. – К. – Одеса , 1991. – 245 с.
- 7.Ковалик І. І., Самійленко С. П. Загальне мовознавство: Історія лінгвістичної думки. — К., 1985
8. Кочерган М.П. Загальне мовознавство. – К. : Академія, 2010. – 332 с.
9. Мойсієнко А.К. Сучасна українська мова. Лексикологія. Фонетика. – К.: Знання, 2012. – 340 с.
- 10.Мойсієнко А.К. Сучасна українська мова.Синтаксис– К.: Знання, 2014. – 238 с.
11. Німчук В. В. Мовознавство на Україні в XIV— XVII ст. — К., 1985.

12. Павленко С., Павленко О. Філологічний калейдоскоп. II частина: Морфологія. — К. : Навчальна книга- Богдан, 2012. — 128 с.
13. Перебийніс В. С. Статистичні методи для лінгвістів. — К., 2002
14. Потебня О. Мова. Національність. Денаціоналізація. — Нью-Йорк, 1992.
15. Почепцов Г. Г. Теорія комунікації. — К., 1999
16. Селіванова О. О. Актуальні напрями сучасної лінгвістики. — К., 1999.
17. Сосюр Ф. де. Курс загальної лінгвістики. — К., 1998.
18. Тараненко О. О. Полісемічний паралелізм і явище семантичної аналогії. — К., 1980.
19. Удовиченко Г. М. Загальне мовознавство: Історія лінгвістичних учень. — К., 1980
20. Ющук І.П. Українська мова. Підручник. — К.: Либідь, 2012. — 640 с.

Допоміжна література

1. Алефіренко М. Ф. Теоретичні питання фразеології. — Харків, 1987.
2. Білецький А.О. Основні методи дослідження в сучасному мовознавстві//Методологічні питання мовознавства. — К., 1966.
3. Єрмоленко С. Я. Лінгвістичні теорії, конкретні методи дослідження // Мовознавство. — 1981. — № 4
4. Кочерган М. П. Слово і контекст. — Львів, 1980
5. Кочергина В.А. Введение в языкознание — М., 1991. — 192 с.
6. Мельничук О. С. Методологічні проблеми аналізу співвідношення ідеального і матеріального в сфері мови // Мовознавство. — 1987. — № 1
7. Русанівський В. М. Прогностичні функції соціолінгвістики // Мовознавство. — 1989. — № 1

8. Струганець Л.В. Культура мови: від теорії до практики. – К.: Навчальна книга, 2008. – 216 с.

9. Тищенко К. М. Загальна структура лінгвістичних знань // Мовознавство. — 1989. — № 6.

10. Франчук В. Ю. Олександр Опанасович Потебня. — К., 1985

ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ В ІНТЕРНЕТІ

1. <http://metod.kart.edu.ua/>

2. <http://www.litopys.org.ua>

3 <http://www.mova.info>

4 <http://www.novamova.com.ua>

5 <http://www.pravopys.net>

ПРАВИЛА ОЦІНЮВАННЯ

Згідно з Положенням про впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу використовується 100-бальна шкала оцінювання. При заповненні заліково-екзаменаційної відомості та залікової книжки (індивідуального навчального плану) студента, оцінка, виставлена за 100-бальною шкалою, повинна бути переведена до національної шкали (5, 4, 3,) та шкали ECTS (A, B, C, D, E)

При заповненні заліково-екзаменаційної відомості та залікової книжки (індивідуального навчального плану) студента, оцінка, виставлена за 100-бальною шкалою, повинна бути переведена до національної шкали (5, 4, 3,) та шкали ECTS (A, B, C, D, E)

Визначення назви за державною шкалою(оцінка)	Визначення назви за шкалою ECTS	За 100 бальною шкалою	ECTS оцінка
ВІДМІННО – 5	Відмінно – відмінне виконання лише з незначною	90-100	A

	кількістю помилок		
ДОБРЕ – 4	Дуже добре – вище середнього рівня з кількома помилками	82-89	B
	Добре – в загальному правильна робота з певною кількістю грубих помилок	75-81	C
ЗАДОВІЛЬНО - 3	Задовільно - непогано, але зі значною кількістю недоліків	69-74	D
	Достатньо – виконання задовольняє мінімальні критерії	60-68	E
НЕЗАДОВІЛЬНО - 2	Незадовільно – потрібно попрацювати перед тим як отримати залік (без повторного вивчення модуля)	35-59	FX
	Незадовільно - необхідна серйозна подальша робота (повторне вивчення модуля)	<35	F

Принципи формування оцінки:

Модульне тестування:

Оцінка формується відповідно до кількості вірних відповідей на тестові модульні питання (20 питань в тесті, кожна вірна відповідь оцінюється в 2 бали). Максимальна кількість становить 40 балів за модуль.

Поточний контроль:

Оцінка формується шляхом накопичення студентами балів за наступні види роботи і активності:

- відвідування практичних занять (бали нараховуються в залежності від кількості відвідуваних занять, максимальна сума становить 10 балів; у разі пропуску більше, ніж 50% занять, бали не нараховуються);

- наявність і повнота конспекту і вправ, що виносяться на самостійний розгляд (максимальна сума балів – 12);

- доповідь передбачає розгорнуте усне викладення теоретичного матеріалу з конкретного питання, демонстрацію розуміння психологічного змісту процесів, які розглядаються, самостійні висновки і рекомендації; відповіді на питання викладача та інших студентів групи (максимальна кількість балів - 10 (мінімум 1 доповідь впродовж 1го модуля (двох змістовних модулів));

- повідомлення на семінарських заняттях – передбачають коротке але цілісне і завершене інформування про конкретний феномен, особливість, наведення прикладу тощо (максимальна кількість балів - 10 (у разі мінімум по 1му повідомленню – на кожному семінарі впродовж модуля (двох змістовних модулів));

- участь в обговореннях, усних опитуваннях, тренінгових вправах, доповнення повідомлень і доповідей, презентації результатів реферативних робіт, індивідуальних завдань (максимальна кількість балів - 20 (залежно від загального рівня активності, залученості, якості відповідей і виконання завдань впродовж модуля (двох змістовних модулів)).

До складання екзамену пропонуються білети з 3-ьох питань: 1-ше – усне (теоретичне), 2-ге – практичне з ділової документації, 3-тє – граматичне.

Кодекс академічної доброчесності

Порушення Кодексу академічної доброчесності Українського державного університету залізничного транспорту є серйозним порушенням, навіть якщо воно є ненавмисним. Кодекс доступний за посиланням:

<http://kart.edu.ua/documentu-zvo-ua>

Зокрема, дотримання Кодексу академічної доброчесності УкрДУЗТ означає, що вся робота на іспитах та заліках має виконуватися індивідуально. Під час виконання самостійної роботи студенти можуть консультуватися з викладачами та з іншими студентами, але повинні самостійно розв'язувати завдання, керуючись власними знаннями, уміннями та навичками. Посилання на всі ресурси та джерела (наприклад, у звітах, самостійних роботах чи презентаціях) повинні бути чітко визначені та оформлені належним чином. У разі спільної роботи з іншими студентами над виконанням індивідуальних завдань, ви повинні зазначити ступінь їх залученості до роботи.

Інтеграція студентів із обмеженими можливостями

Вища освіта є провідним чинником підвищення соціального статусу, досягнення духовної, матеріальної незалежності і соціалізації молоді з обмеженими функціональними можливостями й відображає стан розвитку демократичних процесів і гуманізації суспільства.

Для інтеграції студентів із обмеженими можливостями в освітній процес Українського державного університету залізничного транспорту створена система дистанційного навчання на основі сучасних педагогічних, інформаційних, телекомунікаційних технологій.

Доступ до матеріалів дистанційного навчання з цього курсу можна знайти за посиланням:

historymova@gmail.com

